

بررسی ترفندهای جدید ارتکاب جرایم اقتصادی با رویکرد بر اشخاص حقوقی شرکت های خصوصیتی (به ظاهر خصوصی)

رحمان هدایتی چنانی^۱

^۱ پژوهشگر در زمینه حقوق و فارغ التحصیل از دانشگاه های آزاد اسلامی واحد لاهیجان - پیام نور و دانشگاه امام علی (ع) تهران (نویسنده مسئول)

چکیده

جرم اقتصادی در قانون تعریف نشده، لکن با وجود این نقص قانونی، اما می توان جرم اقتصادی را به کلیه رفتارهایی که می تواند باعث اخلال در مراکز اقتصادی شده و مجموعه هدف را از تعادل خارج کند، اطلاق کرد. براساس ماده ۳۶ و بند (ب) ماده ۱۰۹ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، جرایم اقتصادی شامل جرایمی مانند کلاهبرداری، ارتشاء، اختلاس، جرایم گمرکی، اخلال در نظام اقتصادی کشور و غیره است. با این قید که میزان مال موضوع جرم ارتكابی یک میلیارد ریال یا بیشتر باشد. در خصوص جرایمی که اشخاص حقوقی مرتکب می شوند، مصداق بارز اشخاص حقوقی شرکت های تجاری بوده که بخشی از این شرکت ها اصطلاحاً خصوصیتی (به ظاهر خصوصی) هستند و از منابع عمومی دولتی استفاده می کنند ولی در ظاهر شرکت خصوصی هستند. شرکت های خصوصی زمینه بسیار مناسبی را برای ارتکاب جرایم اقتصادی فراهم می کنند لذا این مقاله با بهره گیری از روش تحلیلی-توصیفی، ترفندهای جدید ارتکاب جرایم اقتصادی را مورد بررسی قرار داده که مطمح نظر قرار دادن پیشنهادات آن در خصوص کاهش و ایضاً پیشگیری از وقوع جرم موثر می باشد.

واژه های کلیدی: جرم اقتصادی، شرکت خصوصی، رانت، هلدینگ

۱- بیان مسأله

شرکت های خصوصی زمینه بسیار مناسبی را برای ارتکاب جرایم اقتصادی فراهم می آورد. در خصوص جرایمی که اشخاص حقوقی مرتکب می شوند، مصداق بارز اشخاص حقوقی شرکت های تجاری بوده که بخشی از این شرکت ها اصطلاحاً خصوصی (به ظاهر خصوصی) هستند و از منابع عمومی دولتی استفاده می کنند ولی در ظاهر شرکت خصوصی هستند. این شرکت ها رفتارهای به ظاهر قانونی دارند، اما در اکثر موارد نتیجه عملکرد آنها غیرقانونی بوده، بدین صورت که مؤسسان، شرکت ها را به نام وابستگان خودشان تشکیل می دهند و از رانت هایی که به آن دسترسی دارند، منابع عمومی را وارد شرکت ها می کنند. روش های جدید و خطرناک ارتکاب جرایم اقتصادی در این شرکت ها، طراحی و تأسیس شرکت های کاغذی در قالب هلدینگ با ساختاری پیچیده و مدیریت یک شخص یا گروه خاص به صورت باندي، از جمله این روش ها است.

منافع این شرکت ها برای اعضا است در حالیکه منابع مالی شرکت از منابع عمومی دولتی با مردم تأمین می شود و بی انضباطی مالی در مصارف و هزینه های این گونه شرکت ها که عمدتاً قابل برگشت هم نیست، مشهود است. مؤسسان شرکت های خصوصی به تشکیل یک شرکت اکتفاء ننموده بلکه با رانت استفاده از منابع عمومی یا مردمی، شرکت های متعددی ایجاد و به صورت پیچیده و شبکه ای عمل می کنند که تشخیص جرم را بسیار دشوار می کند.

جرم اقتصادی در قانون تعریف نشده، لکن با وجود این نقص قانونی، اما می توان جرم اقتصادی را به کلیه رفتارهایی که می تواند باعث اخلاص در مراکز اقتصادی شده و مجموعه هدف را از تعادل خارج کند، اطلاق کرد. براساس ماده ۳۶ و ماده ۱۰۹ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ بند (ب)، جرایم اقتصادی شامل جرایمی مانند کلاهبرداری، ارتشاء، اختلاس، جرایم گمرکی، اخلاص در نظام اقتصادی کشور و غیره است. با این قید که میزان مال موضوع جرم ارتکابی یک میلیارد ریال یا بیشتر باشد. لذا این مقاله با بهره گیری از روش تحلیلی-توصیفی، ترفندهای جدید ارتکاب جرایم اقتصادی اشخاص حقوقی شرکت های خصوصی را مورد بررسی قرار داده که مطمح نظر قرار دادن پیشنهادات آن در خصوص کاهش و ایضاً پیشگیری از وقوع جرم موثر می باشد.

۲- پیشینه تحقیق

در مورد پیشینه تحقیق هم باید گفت اگرچه در مورد جرم اقتصادی در ماده ۱۰۹ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ بند (ب) توضیحات و مقررات مبسوطی در قوانین و مقررات ایران وجود دارد، لکن هیچ کار علمی در قالب کتاب، مقاله، یا رساله، درباره ترفندهای جدید ارتکاب جرایم اقتصادی اشخاص حقوقی شرکت های خصوصی در دسترس نیست. از این رو، دستاوردهای مقاله پیش رو می تواند به شناسایی دقیق و جرم انگاری در این زمینه و بیان کاستی های متون مربوطه در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ بیانجامد.

۳- اهداف تحقیق

- اهداف علمی: تبیین ترفندهای جدید ارتکاب جرایم اقتصادی اشخاص حقوقی شرکت های خصوصی جهت پیشگیری از وقوع جرم.

- اهداف کاربردی: جلوگیری از رانت استفاده از منابع عمومی یا مردمی برای اشخاص حقوقی شرکت های خصوصی، استفاده از تحقیقات میدانی شامل بازدیدها از محل های سرمایه گذاری و جلوگیری از نقل و انتقال اموال دارایی شرکت ها، استعلام از مبادی ذیربط از جمله اداره ثبت شرکت ها و جلوگیری از بی انضباطی مالی و راهکارهای لازم در این مقوله خود گوئی ضرورت انجام این تحقیق است.

۴- سوالات تحقیق

- سوالات اصلی :

۱. چه تدابیر کیفی مناسب جهت جلوگیری از ترفند های جدید ارتکاب جرایم اقتصادی در قوانین ایران وجود دارد ؟
  ۲. راه های بازگشت اموال و دارایی ها در رسیدگی به جرایمی که بر اساس ترفندهای جدید اقتصادی اشخاص حقوقی شرکت های خصوصی (به ظاهر خصوصی) بوده چیست ؟
- سوالات فرعی تحقیق :
۳. شرکت های خصوصی چگونه زمینه ساز ارتکاب جرایم اقتصادی می شوند ؟
  ۴. شایع ترین رفتارهای منجر به جرایم اقتصادی شرکت ها چه می باشد ؟
  ۵. آیا جرم اقتصادی در قوانین ایران تعریف شده است ؟
  ۶. روش های جدید و خطرناک ارتکاب جرایم اقتصادی در شرکت های به ظاهر خصوصی چیست؟

۵- فرضیه های تحقیق

-فرضیه اصلی :

۱. براساس ماده ۳۶ و بند (ب) ماده ۱۰۹ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ ، جرایم اقتصادی شامل جرایمی مانند کلاهبرداری ، ارتشاء، اختلاس ، جرایم گمرکی ، اخلاف در نظام اقتصادی کشور و غیره است . با این قید که میزان مال موضوع جرم ارتكابی یک میلیارد ریال یا بیشتر باشد .
  ۲. استفاده از مهندسی معکوس (ارائه طریق قانونی بر بازگشت اموال) و توقیف اموال از طریق تأمین خواسته می توان برای استرداد اموال استفاده کرد .
- فرضیات فرعی :
۳. بدین صورت که مؤسسان شرکت ها ، شرکت هایی را به نام وابستگان خودشان تشکیل می دهند و از رانت هایی که به آن دسترسی دارند منابع عمومی را وارد شرکت ها می کنند .
  ۴. عدم رعایت آیین نامه معاملات؛ پوشش رفتار مجرمانه با ایجاد ساختار سازمانی و سامان دهی نرم افزاری و سخت افزاری برای اداره مجموعه اقتصادی ، انجام معاملات درون گروهی فی مابین شرکت ها و انتقال بدهی شرکت ها به منظور پنهان نمودن زیان ناشی از عملکرد .
  ۵. خیر -تعریف نشده است ، لکن مصداق های آن در ماده ۱۰۹ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ بند (ب) تبیین گردیده است .
  ۶. طراحی و تأسیس شرکت های کاغذی در قالب هلدینگ با ساختاری پیچیده و مدیریت یک شخص یا گروه به صورت باندي از جمله این روش ها است .

۶- روش تحقیق و نحوه جمع آوری داده ها

تحقیق حاضر بر اساس روش تحقیق تحلیلی توصیفی خواهد بود و روش گرد آوری مطالب در این تحقیق به روش کتابخانه ای - اسنادی می باشد. ابزار اصلی گردآوری مطالب استفاده از فیش و کتاب و برنامه و نرم افزارهای کامپیوتری می باشد، که منابع مربوطه را مطالعه کرده و به صورت فیش برداری بر اساس پلان تهیه و مقاله به نگارش در آمده است .

۷- ساختار پژوهش

این مقاله در سه مبحث توسط نگارنده تنظیم گردیده که به ترتیب در مبحث اول به بیان مفاهیم اساسی پژوهش پرداخته و در مبحث دوم تبیین جرایم اقتصادی در قوانین ایران و در مبحث سوم ترفندهای جدید ارتکاب جرایم اقتصادی اشخاص حقوقی شرکت های خصوصی مورد بررسی قرار گرفته است. در این تحقیق با توجه به موضوع سعی می شود تا با مطالعه کتب حقوقی و آیین نامه های مصوب نیروهای مسلح مرتبط با موضوع و ملاحظه برخی از منابع خارجی اعم از کتاب و سایتهای اینترنتی تجزیه و تحلیل مطالب آن ها به جمع بندی قابل قبولی برای مباحث مطرح در مقاله دست یابیم و سپس باتوجه به اطلاعات جمع آوری شده و مطالعات صورت گرفته، پس از طبقه بندی آن ها، مرحله نگارش را انجام دهیم. روش تحقیق بر مبنای مطالعه کتابخانه ای انجام می پذیرد. در توصیف علمی و عملی و تحلیل محتوا براساس قواعد منطقی به موضوع پژوهش پرداخته تا نتیجتاً به بهترین نظرها رسیده و ابهامات موجود و جایگاه واقعی موضوع را شناخته و ارائه نماییم. همچنین نگارنده درصدد است که طرز ارائه مطالب تحقیق ضمن این که از جنبه های نظری برخوردار باشد، جنبه های عملی و کاربردی نیز داشته باشد. ضمناً بهره وران کاربردی این پژوهش، دانشجویان حقوق- اداره کل حقوقی قوه قضائیه- سازمان بازرسی کل کشور، وزارت اقتصاد و دستگاه های اطلاعاتی کشور می باشند. لازم به ذکر است جدید بودن موضوع و عدم کارشدن آن بدین صورت، و در مجموع بروز بودن موضوع و جامعیت آن در پرداخت به موضوع پژوهش است که آن را از دیگر موضوعات مشابه متمایز می سازد.

مبحث اول: مفاهیم اساسی پژوهش

۱-۱. شرکت های دولتی و خصوصی

این تقسیم بندی بر اساس هویت شرکاء و سهامداران و بر مبنای قوانین دیگری غیر از قانون تجارت صورت می گیرد.

طبق ماده ۴ قانون محاسبات عمومی^۱: شرکت دولتی واحد سازمانی مشخص است که با اجازه قانون به صورت شرکت ایجاد شود و یا به حکم قانون و یا دادگاه صالح ملی شده و یا مصادره شده و به عنوان شرکت دولتی شناخته شده باشد و بیش از ۵۰ درصد سرمایه آن متعلق به دولت باشد. هر شرکت تجاری که از طریق سرمایه گذاری شرکت های دولتی ایجاد شود، مادام که بیش از ۵۰ درصد سهام آن متعلق به شرکت های دولتی است، شرکت دولتی تلقی می شود. بنابراین ممکن است شرکتی از اقسام سرمایه، شخصی یا مختلط باشد و در عین حال به سبب آنکه بیش از ۵۰ درصد سرمایه اش متعلق به دولت است، دولتی محسوب شود. مثلاً هر شرکت سهامی عام یا خاصی با تغییر ترکیب سهامداران آن ها، ممکن است ماهیتی دولتی یا خصوصی پیدا کنند و این تبدیل وضعیت، پیوسته تکرار شود.

۱- جزئیات قانون تجارت: تاریخ تصویب ۱۳۶۶/۰۶/۰۱- مرجع تصویب: مصوبات مجلس شورا- تعداد ماده ۱۴۰- تبصره: ۶۶- تعداد بند: ۷۴- ردیف ۱۳ تاریخ امضاء: ۱۳۶۶/۰۶/۱۸ تاریخ تأیید: ۱۳۶۶/۰۶/۱۰- روزنامه ۱۲۴۰۰- شماره پرونده ۲/۱۰۴۶- ادوار: دوره ۲ شماره جاد ۱ شماره صفحه ۴۶۱- شماره چاپ ۱۲۶۶- شماره صفحه ۴۸۱

سبب تقسیم بندی شرکت ها به دولتی و خصوصی آن است که دولت در سیاست گذاری ها و برنامه ریزی های خرد و کلان خود معمولاً تصمیماتی را اتخاذ می کند که شامل شرکت های دولتی نیز می شود. مثلاً اجبار یا ممنوعیت در سرمایه گذاری در رشته ای خاص، ایجاد محدودیت در استخدام کارکنان و خرید اموال غیرمنقول، مقررات ویژه در تاسیس یا برچیدن شرکت ها ی فرعی یا شعب و نمایندگی ها در داخل و خارج کشور، ضوابط خاص برای مسافرت های مدیران آن ها. می توان محدودیت صلح دعاوی و مراجعه به داوری در اختلافات طبق اصل ۱۳۹ قانون اساسی، و داشتن امتیاز حق معرفی نماینده قضایی به جای وکیل دادگستری نزد محاکم قضایی را نیز به موارد فوق افزود. از آن جا که معمولاً چگونگی مدیریت، حمایت های مالی و اعتبار شرکت های دولتی مورد توجه طرف های تجاری آن ها قرار می گیرد، لذا آشنایی با ترکیب سهامداران شرکت ها حائز اهمیت است.

۱-۲. شرکت های دولتی و خصوصی از نظر ثبت

شرکت قانونی و ثبتی :

گرچه در معنای عام تمام شرکت هایی که طبق قانون تجارت تشکیل و مطابق مقررات به ثبت می رسند قانونی هستند و اصلاً شرکت غیرقانونی به وجود نمی آید، با این حال اصطلاحاً شرکت هایی را که قانون خاصی برای تاسیس آن ها تصویب شده است را شرکت قانونی می گویند. بسیاری از شرکت های دولتی از این گونه اند ولی در هر حال نوع و ساختار آن ها مطابق با یکی از انواع شرکت های مذکور در قانون تجارت است.

از نظر ثبت نظر به اینکه ماده ۵۸۷ قانون تجارت^۱، تنها موسسات و تشکیلات دولتی و شهرداری ها را به محض ایجاد و بدون نیاز به ثبت دارای شخصیت حقوقی می داند، شرکت های قانونی نیز پس از تشکیل مبادرت به ثبت در مرجع ثبت شرکت ها می نمایند.

شرکت های خصوصی نیز جهت ثبت می بایست به یکی از انواع شرکت های تجاری درآیند. قانون تجارت ایران در ماده ۲۰، شرکت های تجاری را بر ۷ قسم و به شرح ذیل احصاء نموده است :

شرکت های سهامی، شرکت تضامنی، شرکت با مسئولیت محدود، شرکت مختلط غیر سهامی، شرکت مختلط سهامی، شرکت نسبی، شرکت تعاونی تولید و مصرف .

از میان شرکت های هفت گانه فوق، شرکت های سهامی، با مسئولیت محدود، تعاونی و تضامنی در زمره شرکت های فعال و متداول در امر تجارت و امور بازرگانی محسوب می گردند .

۱-۳. تعریف رانت

در فرهنگ لغت معین، رانت به معنای درآمدی که از فرصت ها و موقعیت های برتر به دست آمده باشد، ثروت حاصل از کار غیرتولیدی و بادآورده آمده است. (معین، محمد، ۱۳۸۶)، فرهنگ معین-یک جلدی فارسی، انتشارات ذرین، تهران، چاپ سوم)

۱. جزئیات قانون: تاریخ تصویب: ۱۳۱۱/۰۲/۱۳- مرجع تصویب: مصوبات مجلس شورا- تعداد ماده ۶۰۲-، تعداد تبصره ۱۲، تعداد بند ۱۱۶، ادوار: دوره ۸ شماره جلد ۱، شماره چاپ ۲، شماره صفحه: ۲۲۱

۴-۱. تعریف هلدینگ

طبق یک تعریف کلی، شرکت هلدینگ^۱، شرکتی است که در آن هیچ‌گونه عملیات، فعالیت یا هر کسب‌وکار فعال دیگری انجام نمی‌شود و این شرکت صرفاً مالک دارایی‌هایی است. این دارایی‌ها می‌تواند شامل سهام سایر شرکت‌ها، شرکت‌های با مسئولیت محدود، مشارکت‌های محدود، صندوق‌های سرمایه‌گذاری، صندوق‌های پوشش‌دهنده‌ی ریسک، سهام عادی، اوراق قرضه، املاک و مستغلات، مالکیت معنوی، برندها، اختراعات، علائم تجاری، حق کپی‌رایت و تقریباً هر چیز ارزشمند دیگری باشد.^۲

۵-۱. اقتصاد

انسان با توجه به تمایلی که به ارضای نیازهای خود دارد، سعی می‌کند که با صرف حداقل تلاش یا هزینه، حداکثر نتیجه را به دست آورد، این راه و روش، اصل اقتصاد نامیده شده، فرد تحت تأثیر هر مشرب خاص که باشد، لازم است بر مبنای این اصل رفتار کند. بنابراین، «اقتصاد» علمی است که رفتار و رابطه انسان را با اشیای مادی مورد نیاز او که به رایگان در طبیعت نمی‌یابد، مطالعه می‌کند. مطالعه اقتصاد باید درک، بیان و تا حدی پیش‌بینی رفتار اقتصادی انسان را امکان‌پذیر سازد. این مطالعه باید به بهبود رفاه مادی فردی و اجتماعی بشر کمک کند؛ بنابراین می‌توان ادعا کرد که اقتصاد، قبل از هر چیز، به تجزیه و تحلیل و توضیح شرایط و روابطی که در قلمرو رفاه مادی قرار دارد، می‌پردازد. و اقتصاد بر خلاف علوم طبیعی، علم محض نیست؛ بلکه مجموعه اصول و قواعدی است که تحت تأثیر اراده بشر قرار می‌گیرد.^۳

۶-۱. تعریف ترفند

ترفند در فرهنگ لغت دهخدا به معنای دروغ، تزویر، مکر و حيله آمده است. (دهخدا، علی اکبر، ۱۳۷۷)، لغت نامه دهخدا دوره کامل ۱۶ جلدی، انتشارات دانشگاه تهران، تهران چاپ اول)

در فرهنگ لغت معین نیز ترفند به معنای بیهوده، تزویر و حيله ذکر شده است. (معین، محمد، ۱۳۸۶)، فرهنگ معین-یک جلدی فارسی، انتشارات ذرین، تهران، چاپ سوم)

مبحث دوم: تبیین جرایم اقتصادی در قوانین ایران

۱-۲. کلیات

قبل از قرن هفدهم، علم و فلسفه با یگدیگر در قلمرو معارف بشری مورد تحقیق واقع می‌شدند و مرز مشخصی میان آن دو وجود نداشت، تا آنکه در دوران رنسانس، فرهنگ اومانیسم زمینه‌های شناخت مسائل اجتماعی را از طریق عقل و تجربه به وجود آورد؛ این روند در خلال قرن هفدهم آنچنان شتاب یافت که باعث شد در ابتدای قرن هجدهم زمزمه‌ی استقلال و جدایی علوم اجتماعی از فلسفه آغاز شود؛ و پدیده‌ی استقلال و انفکاک علوم اجتماعی از فلسفه نیز به طور طبیعی این اندیشه را نمودار ساخت که پدیده اجتماعی ویژگی‌های منظمی دارند و قانون حاکم بر رفتار اجتماعی همانند قانونمندی حاکم بر جهان ماده و طبیعت است.

۱. Holding company

۲. <https://www.chetor.com>۳. <http://daneshnameh.roshd.ir>

در مورد اقتصاد هم، اندیشمندان اقتصادی معتقد بودند که فعالیت های انسان در تولید، توزیع و مصرف تابع قوانین طبیعی است که باید آنها را شناخت تا آنکه بتوان روابط علمی بین پدیده های اقتصادی را تبیین کرد. از آنجا که این قوانین طبیعی است پس، مناسب ترین قوانینی هستند که می توانند تعادل به وجود آورند، به شرط اینکه در وضعیت طبیعی و آزادبکار روند و دولت یا اخلاق یا دین، در عملکرد آنها دخالتی نکنند. بنابراین پدیده های عینی اقتصادی و رفتار های انسان عاقل اقتصادی در صحنه اقتصاد، همانند دیگر رخداد های فیزیکی، تابع رابطه علمی مشخص است و با روش تجربه قابل ملاحظه و بررسی است. واقعیت این است که پیدایش رفتار های اقتصادی، تصادفی و اتفاقی نیست، بلکه نظام علی و معلولی بر آنها حاکم است؛ به گونه ای که می توان در سایه رابطه علیت، این رفتار ها را تفسیر کرد؛ ولی نباید از نظر دور داشت که یکی از اجزاء علت تامه و این رفتار ها و رخدادهای عینی اراده و اختیار انسان است. رابطه اقتصادی در جامعه الزاماً در چهارچوب یک نظام اقتصادی، مشکل می گیرد و نظام اقتصادی هم بدون «جهت» و «هدف» پذیرفته نیست و «باید» های که «جهت» و «هدف» نظام اقتصادی را تبیین می کنند؛ «باید» های مبانی نامیده می شود. یکی از معانی اقتصاد در لغت، میانه روی و پرهیز از افراط و تفریط در هر کاری است. در آیه «و اقصد فی مشیک» نیز به همین معنی آمده است. از آن نظر که اعتدال در هزینه زندگی یکی از مصادیق میانه روی بوده، کلمه «اقتصاد» درباره آن بسیار استعمال می شده است تا آنجا که در به کار گیری عرفی از «اقتصاد» غالباً همین معنی مقصود بوده است. اقتصاد از معانی عرفی خود (میانه روی در معاش و تناسب دخل و خرج)، تعمیم داده شده است.^۱

-به هر حال برای «اقتصاد» که اقتصاددانان از بحث می کنند تعاریف مختلفی ارائه شده است.

ارسطو: علم اقتصاد یعنی مدیریت خانه.

آدام اسمیت: اقتصاد، علم بررسی ماهیت و علل ثروت ملل است.

استوارت میل: اقتصاد، عبارت است از بررسی ماهیت ثروت از طریق قوانین تولید و توزیع.

ریکاردو: اقتصاد علم است.

آلفرد مارشال: اقتصاد، عبارت است از مطالعه بشر در زندگی در تعریف دیگر: علم اقتصاد بررسی کردار های انسان در جریان

عادی زندگی اقتصاد یعنی کسب درآمد و تمتع از آن برای تربیت دادن زندگی است موضوع اقتصاد عبارت است: از ثروت

(کالاها، خدمات و منابع) از حیث چگونگی تولید، توزیع و مصرف آن. مقصود از «ثروت» جنبه مالیت و ارزش کالاها و

خدمات است، نه جنبه عینیت اموال؛ بنابراین ثروت از نظر ارزشمند بودن و مالیت موضوع اقتصاد است.

ثروت، از حیث چگونگی رشد، توزیع و به مصرف رساندن آن موضوع اقتصاد است، نه از حیث آن به این شخص یا آن شخص^۲.

۱. <http://daneshnameh.roshd.ir>

۲. <http://daneshnameh.roshd.ir>

۲-۱. جرم اقتصادی در قوانین ایران

جرم اقتصادی در قانون تعریف نشده، لکن با وجود این نقص قانونی، اما می‌توان جرم اقتصادی را به کلیه رفتارهایی که می‌تواند باعث اختلال در مراکز اقتصادی شده و مجموعه هدف را از تعادل خارج کند، اطلاق کرد. براساس ماده ۳۶ و بند (ب) ماده ۱۰۹ قانون مجازات اسلامی^۱ مصوب ۱۳۹۲، جرایم اقتصادی شامل جرایمی مانند کلاهبرداری، ارتشاء، اختلاس، جرایم گمرکی، اختلال در نظام اقتصادی کشور و غیره است. با این قید که میزان مال موضوع جرم ارتكابی یک میلیارد ریال یا بیشتر باشد. در خصوص جرایمی که اشخاص حقوقی مرتکب می‌شوند، مصداق بارز اشخاص حقوقی شرکت‌های تجاری بوده که بخشی از این شرکت‌ها اصطلاحاً خصولتی (به ظاهر خصوصی) هستند و از منابع عمومی دولتی استفاده می‌کنند ولی در ظاهر شرکت خصوصی هستند.

مبحث سوم: ترفندهای جدید ارتكاب جرایم اقتصادی اشخاص حقوقی شرکت‌های خصوصی

جرایم اقتصادی که اشخاص حقوقی مرتکب می‌شوند، مصداق بارز اشخاص حقوقی شرکت‌های تجاری هستند که بخشی از این شرکت‌ها اصطلاحاً خصولتی هستند و از منابع عمومی دولتی استفاده می‌کنند ولی در ظاهر شرکت خصوصی هستند. تشکیل شرکت‌های خصولتی زمینه بسیار مناسبی را برای ارتكاب جرایم اقتصادی فراهم می‌آورد. این شرکت‌ها رفتارهای به ظاهر قانونی دارند اما در اکثر موارد نتیجه عملکرد آنها غیر قانونی است، بدین صورت که مؤسسان، شرکت‌ها را به نام وابستگان خودشان تشکیل می‌دهند و از رانت‌هایی که به آن دسترسی دارند منابع عمومی را وارد شرکت‌ها می‌کنند. (صفوی، سید حسین، ۱۳۹۶)، همایش قضایی قضات سازمان قضایی نیروهای مسلح)

شیوع روش‌های جدید و خطرناک ارتكاب جرایم اقتصادی در این شرکت‌ها، طراحی و تأسیس شرکت‌های کاغذی در قال هلدینگ با ساختاری پیچیده و مدیریت یک شخص یا گروه خاص به صورت باندي، از جمله این روش‌ها است.

منافع این شرکت‌ها برای اعضاء است، در حالیکه منابع مالی شرکت از منابع عمومی دولتی یا مردم تأمین می‌شود و بی انضباطی مالی در مصارف و هزینه‌های این گونه شرکت‌ها که عمدتاً قابل برگشت هم نیست، مشهود است. مؤسسان شرکت‌های خصولتی به تشکیل یک شرکت اکتفاء نمی‌کنند، بلکه با رانت استفاده از منابع عمومی یا مردمی، شرکت‌های متعدد ایجاد و به صورت پیچیده و شبکه‌ای عمل می‌کنند که تشخیص جرم را بسیار مشکل می‌نماید. (صفوی، سید حسین، ۱۳۹۶)، همایش قضایی قضات سازمان قضایی نیروهای مسلح)

۱. جزئیات قانون: تاریخ تصویب ۱۳۹۲/۰۲/۰۱ - مرجع تصویب: مصوبات مجلس شورا - تعداد ماده: ۷۲۸ - ادوار: ۹ - سالانه: ۱۳۹۲ - تاریخ تصویب شورای نگهبان: ۱۳۹۲/۰۲/۱۱

شایع ترین رفتارهای منجر به جرایم اقتصادی : عدم رعایت آئین نامه معاملاتی ، پوشش رفتار مجرمانه با ایجاد ساختار سازمانی و سامان دهی نرم افزاری و سخت افزاری برای اداره مجموعه اقتصادی ، انجام معاملات درون گروهی و ایجاد درآمدهای موهوم ، وارد کردن بخش خصوصی در انجام معاملات درون گروهی فی مابین شرکت ها و انتقال بدهی شرکت ها به منظور پنهان نمودن زیان ناشی از عملکرد ، از جمله این رفتار ها است . وحدت قصد در انجام فعل مجرمانه با رهبریت هم زمانی مدیریت های کلیدی در سطح کلان مجموعه ، عدم توجه به قوانین و مقررات در فعالیتهای اقتصادی ، انجام اقدامات خارج از چهارچوب قانون تجارت ، تنظیم صورت جلسات صوری هیأت مدیره به اقتضای رفتارهای انجام شده ، عدم شفافیت صورت های مالی ، حساب سازی و شناسایی درآمدهای موهوم از مطالبات لاوصول ، انتقال زیان شرکت ها به دیگر شرکت های شبکه جهت تراز حساب ها و استفاده از یک مؤسسه حسابرسی و بازرسی برای کلیه شرکت ها از دیگر رفتارهای منجر به جرایم اقتصادی این شرکت ها است .

لذا در رسیدگی به پرونده های جرایم اقتصادی می توان از تحقیقات میدانی ، شامل بازدید از محل سرمایه گذاری و جلوگیری از نقل و انتقال دارایی شرکت ها ، استعمال از مبادی ذیربط از جمله اداره ثبت شرکت ها و استفاده از سیستم های شناسایی هویتی متهمان توسط دستگاه اطلاعاتی می توان استفاده نمود .

ضمناً در خصوص راه های بازگشت اموال و دارایی ها در رسیدگی به اینگونه جرایم ، از مهندسی معکوس (ارائه طریق قانونی بر بازگشت اموال) و توقیف اموال از طریق خواسته ، می توان برای استرداد اموال استفاده کرد .

لازم به ذکر است طراحی سامانه ای که پرونده های جرایم اقتصادی را رصد نماید و در اختیار قضات قوه قضاییه قرار گیرد و دارای قابلیت هایی از جمله نمایش اطلاعات هویتی و مشخصات متهمان و وابستگان ، قابلیت نمایش اموال غیر منقول متهمان و کالتاً و اصالتاً و نمایش پرینت حساب های بانکی متهمان و وابستگان باشد ، کمک بسیار فراوانی در رسیدگی به اینچنین پرونده ها خواهد بود . و اگر امکان استفاده از سامانه مذکور به صورت آفلاین و بدون نیاز به وب و شبکه و امکان ذخیره سازی فایل های پیوست ، مستقل از فایل اجرایی باشد ، از امنیت بالایی برخوردار خواهد بود .

نتیجه گیری

۱. تدابیر کیفری مناسب جهت جلوگیری از ترفند های جدید ارتکاب جرایم اقتصادی در قوانین ایران وجود دارد عبارت است از ماده ۳۶ و بند (ب) ماده ۱۰۹ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ ، جرایم اقتصادی شامل جرایمی مانند کلاهبرداری ، ارتشاء ، اختلاس ، جرایم گمرکی ، اخلال در نظام اقتصادی کشور و غیره است . با این قید که میزان مال موضوع جرم ارتكابی یک میلیارد ریال یا بیشتر باشد .

۲. برای راه های بازگشت اموال و دارایی ها در رسیدگی به جرایمی که بر اساس ترفندهای جدید اقتصادی اشخاص حقوقی شرکت های خصولتی (به ظاهر خصوصی) : استفاده از مهندسی معکوس (ارائه طریق قانونی بر بازگشت اموال) و توقیف اموال از طریق تأمین خواسته می توان برای استرداد اموال استفاده کرد .

۳. شرکت های خصوصی زمینه ارتکاب جرایم اقتصادی را این گونه فراهم می کنند که مؤسسان شرکت ها ، شرکت هایی را به نام وابستگان خودشان تشکیل می دهند و از رانت هایی که به آن دسترسی دارند منابع عمومی را وارد شرکت ها می کنند .

۴. شایع ترین رفتارهای منجر به جرایم اقتصادی شرکت ها :عدم رعایت آیین نامه معاملاتی، پوشش رفتار مجرمانه با ایجاد ساختار سازمانی و سامان دهی نرم افزاری و سخت افزاری برای اداره مجموعه اقتصادی ، انجام معاملات درون گروهی فی مابین شرکت ها و انتقال بدهی شرکت ها به منظور پنهان نمودن زیان ناشی از عملکرد آنان است .

۵. جرم اقتصادی در قوانین ایران تعریف نشده است تعریف نشده است ، لکن مصداق های آن در ماده ۱۰۹ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ بند (ب) تبیین گردیده است .

۶. روش های جدید و خطرناک ارتکاب جرایم اقتصادی در شرکت های به ظاهر خصوصی (خصوصیتی) : طراحی و تأسیس شرکت های کاغذی در قالب هلدینگ با ساختاری پیچیده و مدیریت یک شخص یا گروه به صورت باندي از جمله این روش ها است .

پیشنهادهای :

طراحی سامانه ای که پرونده های جرایم اقتصادی را رصد نماید و در اختیار قضات قوه قضاییه قرار گیرد و دارای قابلیت هایی از جمله نمایش اطلاعات هویتی و مشخصات متهمان و وابستگان ، قابلیت نمایش اموال غیر منقول متهمان و کالتاً و اصالتاً و نمایش پرینت حساب های بانکی متهمان و وابستگان باشد کمک بسیار فراوانی در رسیدگی به اینچنین پرونده ها خواهد بود . و اگر امکان استفاده از سامانه مذکور به صورت آفلاین و بدون نیاز به وب و شبکه و امکان ذخیره سازی فایل های پیوست ، مستقل از فایل اجرایی باشد ، از امنیت بالایی برخوردار خواهد بود .

منابع و مأخذ

الف (منابع کتابی):

- ۱- اسکینی، ربیعا، (۱۳۹۸) دوره پنج جلدی حقوق تجارت، انتشارات سمت
  - ۲- بیگ زاده، دکتر صفر (۱۳۹۶)، مجموعه قوانین صبا، انتشارات کلک صبا، تهران، چاپ سی و چهارم.
  - ۳- خالقی، دکتر علی (۱۳۹۵)، نکته ها در آیین دادرسی کیفری، انتشارات شهردانش، تهران، چاپ هفتم.
  - ۴- دهخدا، علی اکبر، (۱۳۷۷)، لغت نامه دهخدا دوره کامل ۱۶ جلدی، انتشارات دانشگاه تهران، تهران چاپ اول
  - ۵- معین، محمد، (۱۳۸۶)، فرهنگ معین- یک جلدی فارسی، انتشارات ذرین، تهران، چاپ سوم
  - ۶- منصور، جهانگیر (۱۳۹۵)، قانون مجازات اسلامی، نشر دیدار، تهران، چاپ صد و چهل و یکم.
- ب) قوانین و مقررات:

- ۱- قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۰۲/۰۱
- ۲- آیین دادرسی کیفری با آخرین اصلاحات و الحاقات مصوب ۱۳۹۴/۰۳/۲۴
- ۳- قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۶۶/۰۶/۰۱
- ۴- قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱/۰۲/۱۳ و اصلاحی قسمتی از قانون تجارت مصوب ۱۳۴۷

ج) سایت

- 1.Center Of The Islamic Republic Of IRAN Islamic Parliament Research
2. <https://www.chetor.com>
3. <http://daneshnameh.roshd.ir>

Investigating new tricks for committing economic crimes with an approach to the legal entities of private companies (seemingly private)

Rahman Hedayati Chenani

Author, author and researcher in the field of law and graduated from Islamic Azad Universities of Lahijan Branch - Payame Noor and Imam Ali (AS) University of Tehran

Abstract

Economic crime is not defined in the law, but despite this legal defect, economic crime can be applied to all behaviors that can disrupt economic centers and upset the target set. Pursuant to Article 36 and paragraph (b) of Article 109 of the Islamic Penal Code adopted in 2013, economic crimes include crimes such as fraud, bribery, embezzlement, customs offenses, disruption of the country's economic system, and so on. Provided that the amount of the subject matter of the crime is one billion Rials or more. In the case of crimes committed by legal entities, the legal entities of commercial companies are obvious examples, some of which are so-called private (seemingly private) and use public public resources, but are in the company of private companies. Private companies provide a great opportunity to commit economic crimes, so this article uses the analytical-descriptive method to examine the new tricks of economic crime, which is to consider its proposals to reduce and also prevent The occurrence of a crime is effective .

Keywords: Economic crime, private company, rent, holding